

Резюме. У статті окреслюється, що досвід формування соціальної компетентності при порушеннях особистості накопичений у багатьох країнах Західної Європи на основі поведінкової терапії, яка базується на ідеях біхевіоризма.

Ключові слова: життєва компетентність, соціальна компетентність, особистість, самостійне життя, ціннісні орієнтири.

Resume. At article it is said that realization of such social and pedagogical condition as expediency of selection of methods social and pedagogical the robot on formation of vital competence of pupils of the senior classes of general educational boarding schools is provided with scientific justification of methods social and pedagogical the robot, their definition, the proof of need of their application in the robot with pupils of boarding schools.

Key words: vital competence, personality, independent life, valuable reference points.

Литература:

1. Adler A. Menschenkenntnis. – Leipzig: Hirzel, 1927.
2. Brown R., Herrstein R. Grundbegriff der Psychologie. - Berlin, New York, Tokio, 1984. - 807 S.
3. Browne A., Finkelhor D. Impact of Child Sexual Abuse: A Review of the Research // Psychological Bulletin, 1986, 99 (1). - P. 66-77.
4. Cahill C., Llewelyn S. P., Pearson C. Treatment of sexual abuse which occurred in childhood: A review // British Journal of Clinical Psychology, 1991, 30(1). – P. 1-11.
5. Zwicky F. Discovery, Invention, Research through the Morphological Approach. - New York: McMillan, 1969.
6. Горностай П.П. Життєва компетентність в умовах обмеженості життєвого світу / П. П. Горностай // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство. - К. : Контекст, 2000.- С. 44-47.
7. Горностай П.П. Психологічні основи рольової реабілітації / П. П. Горностай // Реабілітаційна педагогіка на рубежі XXI ст. - К. : ІЗМН, 1998. - С. 149-154.
8. Грэхем Х.Т. Управление человеческими ресурсами / Х.Т. Грэхем, Р. Беннет. – М. : ЮНИТИ, 2003. – 598 с.
9. Дивицына Н.Ф. Социальная работа с неблагополучными детьми и подростками / Н.Ф. Дивицына. - Ростов на Дону : Феникс, 2005. – 288 с.
10. Егошина В.Н., Елфимова Н.Ф. Из истории призрения и социального обеспечения детей в России. – М. : Институт молодежи, 1994. – 196 с.
11. Єрмаков І.Г. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики.
12. Єрмаков І.Г. Феномен компетентісно спрямованої освіти // Школа. Інформаційно-методичний журнал. – № 12. – 2006. – С. 5-7.
13. Лядобрук О.В. Формування життєвих компетентностей учнів в умовах загальноосвітніх шкіл-інтернатів // http://www.zippo.net.ua/index.php?page_id=125

© 2014

І. В. Лайкова (м. Сімферополь)

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ ПРОГРАМІСТІВ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Постановка проблеми. В Україні реформа правоохоронної системи є одним із пріоритетних завдань. Удосконалення роботи МВС передбачає оптимізацію його структури, приведення функціональних особливостей у відповідність із суспільними вимогами, інтеграційними процесами, що відбуваються у світовому співтоваристві та в Європі, з тенденціями розвитку транснаціональної злочинності.

У забезпеченні поставлених перед міліцією завдань у нових умовах найважливішу роль відіграє розвиток і вдосконалення використання інформаційних технологій. Про це йшлося в ході спільного засідання колегії МВС України та Росії у вересні 2013 року, зокрема, відзначалася ефективна діяльність

Міждержавного інформаційного банку, який створено в Департаменті інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України.

Плідна робота інформаційних систем пов'язана, в значній мірі, з результативністю діяльності розробників програмних продуктів, програмістів, які здійснюють супровід тих чи інших завдань. Наше дослідження присвячене вивченню успішності професійної діяльності програмістів в системі органів внутрішніх справ і виявленню чинників, що впливають на її (діяльність) здійснення в контексті підвищення ефективності.

Професійна успішність – це властивість суб'єкта праці, що відображає його відповідність вимогам професії, задоволеність працею, а також прагнення до подальшої професійної самореалізації у певній сфері [11].

Аналіз наукових досліджень і публікацій дозволив виділити основні принципи дослідження професійної діяльності і, зокрема професійної успішності, з позицій системного підходу (К. О. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьєв, В. О. Барабаншиків, А. В. Брушлінський, А. Л. Журавльов, Б. Ф. Ломов, В. О. Пономаренко, В. Д. Шадриков та ін.); діяльнісного підходу (Г. С. Батищев, Р. М. Зараковський, А. В. Карпов, О. Н. Леонтьєв, Г. С. Никифоров, С. Л. Рубінштейн, Г. В. Суходольський, Є. Г. Юдін та ін.); діяльнісно-процесуального підходу (Д. М. Завалішина, А. В. Карпов, М. М. Кашапов, В. А. Петровський та ін.); особистісного підходу (К. А. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьєв, К. К. Платонов та ін.); суб'єктно-діяльнісного підходу (Л. І. Анциферова, Е. О. Клімов та ін.).

Аналіз публікацій з вивчення професійної діяльності програмістів показав, що ця діяльність за всієї формалізованості основи має велику варіативність. По-перше, структура процесу програмування неоднорідна, складається з взаємопов'язаних блоків, що включають технічний та соціальний аспекти (О. М. Арестова, Ю. Д. Бабаєва, Л. М. Бабанін, Ф. Брукс, А. Є. Войскунський, А. П. Єршов, О. К. Тихомиров); по-друге, виділяють різні спеціалізації у залежності від цілей діяльності (В. В. Белоусова, К. М. Вятчин, С. А. Константинов, М. В. Ковалів, І. В. Симдянов); по-третє, за ступенем майстерності виділяють різні рівні вирішення завдань (Ф. Брукс, А. П. Бельтюков, Д. Кнут, А. В. Ляукін); по-четверте, існують різні концептуальні підходи до розуміння сутності процесу програмування (Л. М. Бабанін, А. В. Бабій, Р. Н. Громов, Е. Дейкстра, А. П. Єршов, Д. Кнут, О. К. Тихомиров, Ч. Хоар, Richie O'Bower).

У результаті проведеного аналізу визначилися, з одного боку, вузлові моменти, що відіграють роль у формуванні професійної успішності програмістів, а з іншого – недостатність розробленості методичних комплексів для дослідження професійної успішності як системи у взаємодії з навколишнім середовищем. Особливо підкреслимо, що не проводились дослідження професійної успішності програмістів в рамках правоохоронної діяльності.

Труднощі у виділенні чинників професійної успішності також зумовлені тим, що наявність тих чи інших здібностей, що визначають успішність діяльності програміста, є предметом дискусії; практично немає єдиної точки зору на зв'язок особистісних особливостей з успішністю в програмуванні, і, відповідно, не вироблена методологія для визначення необхідних особистісних якостей; мотиваційно-афективна сфера особистості відіграє велику роль в професійній діяльності програмістів [3, 7]. У наукових дослідженнях виділяють такі мотиваційні аспекти, як особистісна значущість діяльності, процесуальна мотивація, включеність і залученість у діяльність [14, 20]. Але не визначена кількісна і якісна вагомість цих феноменів у формуванні професійної успішності програмістів. В процесі роботи програміст виступає творцем «нового світу», в якому виражається його «Я», що надає процесу програмування особистісну значущість і особистісний смисл і забезпечує певну ідентифікацію програміста зі своєю діяльністю (О. В. Белишкін, О. А. Долникова, А. І. Чудова). Крім того, професійна діяльність впливає на програміста, перетворюючи самого суб'єкта діяльності [4, 8].

Зовнішні умови професійної діяльності програмістів в ОВС, що формуються організаційним середовищем і корпоративною культурою ОВС, безпосередньо пов'язані з особливостями правоохоронної діяльності (С. Є. Борисова, В. Л. Васильєв, С. М. Мамонтова, В. В. Романів, О. М. Столяренко та ін.), значно проявляються у внутрішньосистемному управлінні, у спілкуванні з керівниками і колегами в стереотипах і установках, детермінованих професійною деформацією співробітників міліції [6].

При невідповідності організаційних умов характеру діяльності програміста може виникнути внутрішній конфлікт у суб'єкта цієї діяльності, внаслідок чого збільшується емоційна напруженість, і, як наслідок, дезадаптація, що знижує успішність діяльності.

Таким чином, вивчення об'єкта і предмета діяльності програміста в залежності від вимог цієї діяльності до суб'єкта утруднено у зв'язку з різними підходами до розуміння сутності процесу програмування і залежно від того, в якій точці структури процесу програмування знаходиться суб'єкт, яким рівнем кваліфікації повинен

володіти, виходячи із спеціалізації і цілей діяльності. Вивчення суб'єкта діяльності має проводитись не тільки з точки зору психологічних особливостей діяльності та виділення професійно-важливих якостей, але і з погляду на взаємозв'язок результативності з особистісними особливостями і емоційно-мотиваційним ставленням до діяльності.

Метою статті є розробка структурно-функціональної моделі професійної успішності програмістів в системі ОВС для системного вивчення феномену нашого дослідження і визначення методичних засобів.

Виклад основного матеріалу. Створюючи модель професійної успішності програмістів, ми використовували теоретичні положення та прийоми системного моделювання складних психологічних об'єктів, запропоновані в працях С. П. Бочарової, М. Л. Катаєвої, О. А. Конопкіна, С. Д. Максименка, В. А. Семиченко, Т. М. Шкваріної та ін.

Теоретичний аналіз досліджень професійної діяльності і, зокрема, професійної успішності, дозволив виділити склад системи, структуру, функції, системоутворюючі чинники, взаємозв'язки між компонентами системи. Склад системи включає функціональні компоненти і системоутворюючі фактори, структура відображає взаємозв'язок між ними, що забезпечує відтворюваність системи в мінливих умовах [12, 17].

З точки зору системного підходу (Б. Г. Анан'єв, В. П. Кузьмін, Б. Ф. Ломов та ін.) в комплекс системоутворюючих чинників, що детермінують професійну успішність, входять: особливості суб'єкта, особливості об'єкта, умови та організація діяльності [16]. Суб'єктно-діяльнісний підхід (В. О. Бодров, Е. О. Клімов та ін.) дозволив виділити об'єктивні (зовнішні) та суб'єктивні (внутрішні) чинники професійної успішності. Особливості об'єкта, умови та організація професійної діяльності відносяться до зовнішніх факторів професійної успішності, а особливості суб'єкта – до внутрішніх [5, 11].

Діяльнісний підхід (Г. С. Батищев, В. В. Давидов, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн та ін.) ставить акцент на предметі діяльності, який формує внутрішнє життя професіонала і визначає зміст свідомості. Тому поряд з організаційними умовами предмет діяльності віднесено до зовнішніх чинників професійної успішності.

Поеднуючи успішність діяльності зі створенням нових смислів, проявом надситуативної активності, був виділений як внутрішній чинник успішності характер діяльності, який в діяльнісному підході співвідноситься з цілепокладанням або доцільністю. У процесуальному підході (О. В. Карпов, В. А. Петровський, В. Д. Шадріков та ін.) характер діяльності пов'язаний з аспектами динамічного аналізу діяльності: діяльність як процес і діяльність як рух, розвиток [18].

Діяльнісно-процесуальний підхід як один з критеріїв успішності розглядає здібності, які розгортаються в процесі здійснення діяльності. Особистісний підхід (К. О. Абульханова-Славська, Б. Г. Анан'єв, В. О. Бодров та ін.) дозволили виділити ще один критерій внутрішніх чинників успішності – особистісні особливості. На основі динамічного підходу (Л. І. Анциферова та ін.), що розглядає людину як інтегровану систему, були виділені такі внутрішні чинники успішності як пізнавально-мотиваційний компонент і емоційний компонент [1].

Вибір чинників детермінований не тільки загальнометодологічними підходами до дослідження професійної діяльності, але й результатами практичних досліджень успішності програмістів (Ю. Д. Бабаєва, А. Є. Войскунський, О. А. Долникова, А. Коуберн, А. І. Чудова та ін.) і виділеними в цих дослідженнях ключовими моментами, що впливають на успішність професійної діяльності програміста [3, 8, 13].

Функціональні особливості системи професійної успішності фактично виявляються у критеріях оцінки. Оцінка успішності професійної діяльності, на думку багатьох дослідників, повинна мати зовнішню і внутрішню складову. Цю точку зору поділяють Е. О. Клімов, В. О. Толочек, М. А. Дмитрієва, І. В. Арендачук, О. М. Родина, М. Аргайл, А. К. Маркова.

По Е. О. Клімову успішність як характеристика професійної діяльності людини повинна спиратися на зовнішню оцінку результату, досягнутого в ході професійної діяльності, та оцінку задоволеності спеціаліста професійною діяльністю [11].

На думку більшості авторів, результативність включає в себе якість і продуктивність праці. В. О. Толочек, вважаючи професійну успішність інтегральним феноменом, вводить у зовнішню оцінку адміністративні акти, що відображають стягнення і заохочення, просування по службі, експертні оцінки успішності діяльності керівниками, клієнтами, колегами [19]. М. А. Дмитрієва додає надійність (безпомилковість) дій, а О. М. Родина – ефективність взаємодії працюючого з колегами та ініціативність у професійній діяльності.

Внутрішній критерій оцінки успішності професійної діяльності на думку багатьох дослідників виражається через задоволеність працівником своєю професійною діяльністю [19]. М. Аргайл виділяє наступні чинники, що впливають на задоволеність працею: 1) заробітна плата; 2) відносини з працівниками; 3)

відносини з керівництвом; 4) можливості підвищення по службі; 5) інші (умови, організація часу, можливість реалізації життєвих цілей та ін.) [2].

Задоволеність проявляється у вираженості сприятливих психічних станів, професійної активності, функціональному комфорті [10].

При аналізі внутрішньої оцінки професійної успішності необхідно також враховувати і прояви незадоволення професійною діяльністю. М. Аргайл виділяє такі ознаки незадоволеності роботою: 1) відхід (звільнення, пошук нової роботи); 2) вираження протесту (переговори з керівником, написання листів, страйки тощо); 3) лояльність (терпляче перенесення труднощів); 4) нехтування (прогули, запізнення, невисока продуктивність тощо) [2]. Крім того, незадоволеність професійною діяльністю може проявлятися в несприятливих емоційних, функціональних станах, постійній перевтомі, відчуттях безвиході, безглуздості роботи.

Задоволеність професійною діяльністю тісно пов'язана з такими феноменами як значущість, сенс, мотивація професійної діяльності. Крім того, критерії успішності професійної діяльності по ряду параметрів збігаються з критеріями адаптованості до професійної діяльності. В якійсь мірі задоволеність професійною діяльністю можна вважати результатом успішної адаптації [14].

В якості зовнішнього критерію адаптованості дослідники (А. Л. Свенціцький, Т. Шибутани) розглядають здібності індивіда зберігати ефективність діяльності на тлі зміни умов її протікання. В якості об'єктивного критерію адаптованості розглядається експертна оцінка ефективності діяльності, а також її якісні і кількісні показники.

В якості внутрішніх показників адаптованості багато авторів (Г. М. Буланова, О. В. Сиомичев) виділяють два критерії: психофізіологічні витрати на досягнення результату і задоволеність результатами діяльності.

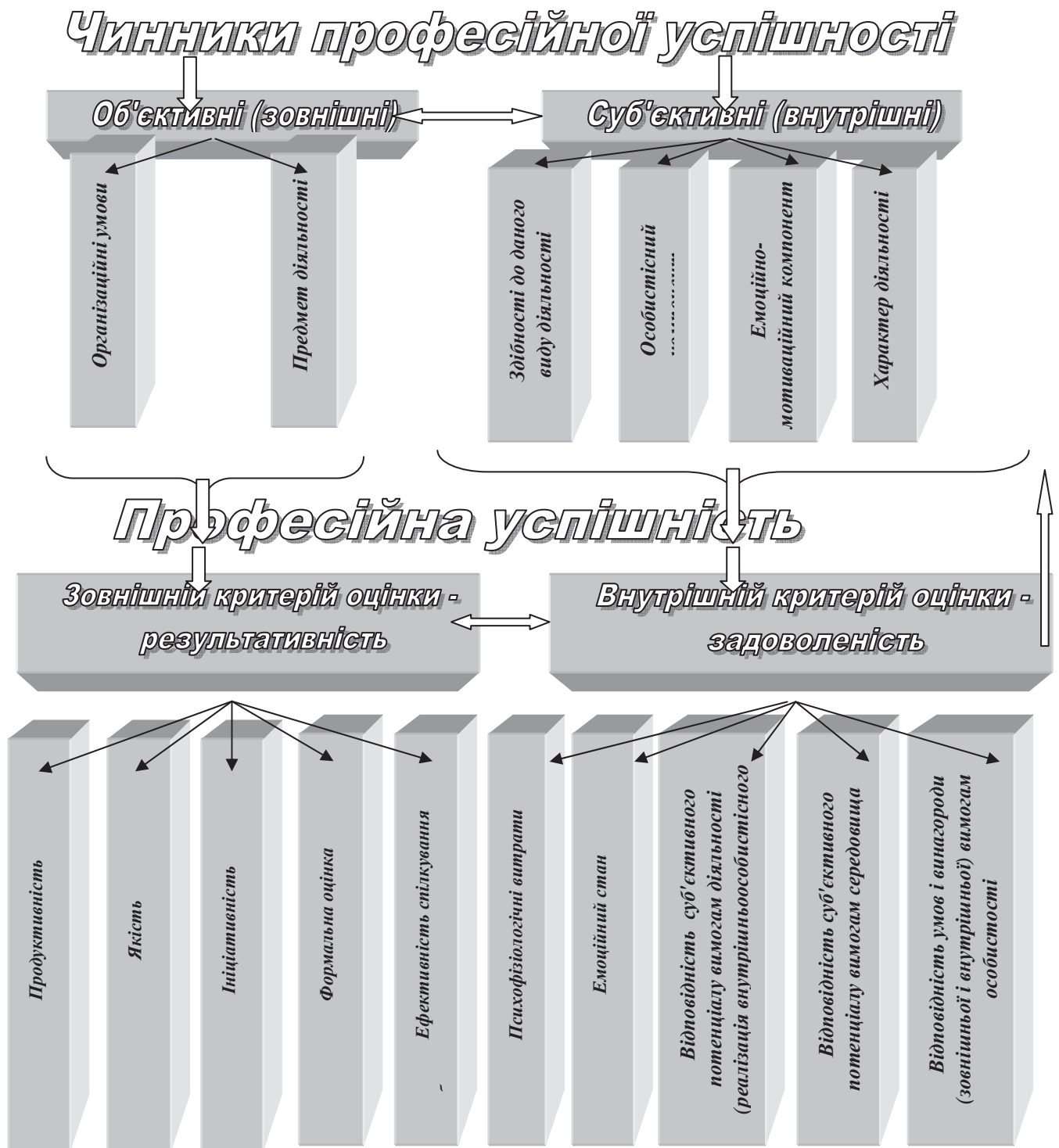

Рис.1. Структурно-функціональна модель професійної успішності програмістів в системі органів внутрішніх справ

Найбільш цілісна і загальна система критеріїв адаптованості представлена О. М. Жмиріковим. Важливо відзначити, що проблема адаптації особистості розглядається зазначеним автором через включеність у діяльність, яка виступає в якості вектора спрямованості активності особистості [9]. Однак, в даному випадку, включеність означає не способи адаптованості, а результат та ефективність адаптації особистості. Першим критерієм О. М. Жмиріков називає вихідні параметри діяльності, які є відображенням ефективності адаптаційного процесу, оскільки вимірюються "об'єктивними рівневими показниками досягнень у різних галузях життєдіяльності безвідносно до змісту способів і видів спрямованості активності» [9, с.73]. Другим критерієм є ступінь реалізації внутрішньоособистісного

потенціалу, суть якого полягає у визначенні ступеня відповідності суб'єктивного потенціалу вимогам діяльності. Третій критерій – інтеграція особистості з мікро – і макросередовищем – показує ступінь відповідності суб'єктивного потенціалу вимогам соціального середовища. Четвертим критерієм адаптованості О. М. Жмиріков називає емоційне самопочуття особистості. Цей критерій відображає суб'єктивний результат, загальну оцінку ефективності адаптаційного процесу на даному відрізку часу. Насамперед успішність адаптації визначається внутрішнім станом людини [9].

Таким чином, результативність як зовнішній критерій оцінки професійної успішності включає в себе: 1) продуктивність праці; 2) якість праці; 3) ініціативність; 4) формальну оцінку; 5) ефективність спілкування. Задоволеність професійною діяльністю як внутрішній критерій оцінки включає в себе: 1) психофізіологічні витрати; 2) емоційний стан; 3) ступінь реалізації внутрішньоособистісного потенціалу; 4) інтеграцію з середовищем; 5) відповідність умов і винагороди вимогам особистості. Аналіз системи професійної успішності дозволив побудувати модель (мал.1) психологічних чинників як суб'єктної причинності професійної успішності, що імітує структуру, функції системи «людина-професія».

Ми виходили з розуміння моделювання як відтворення характеристик певного об'єкта на іншому об'єкті, спеціально створеному для його вивчення.

Модель (від лат. *modulus* – міра, зразок) – це уявна або матеріалізована система, яка адекватно відображає предмет дослідження і здатна замінити його так, що її вивчення дозволяє отримати нову інформацію про об'єкт. Істотним у побудові моделі є те, що вона відображає найбільш істотні сторони досліджуваного об'єкта з позицій проблематики дослідження.

При побудові моделі були виділені структурний і функціональний аспекти, системного аналізу. Перший з них пов'язаний з відображенням системних взаємозв'язків сутнісних характеристик психологічних факторів успішності в професії; другий – з тими процесами зумовлювання успішності, в яких ці психологічні фактори реалізуються [10].

Висновки. Методологічно обґрунтоване подання феномену професійної успішності програмістів у вигляді структурно-функціональної моделі дозволяє здійснити комплексне дослідження факторів і критеріїв професійної успішності програмістів у їх взаємозв'язку з метою виділення та якісного аналізу елементів, найбільш чутливих до впливу системи більш високого порядку – організації, що дозволить визначити точки входу зовнішніх впливів, що детермінують підвищення професійної успішності програмістів.

Резюме. В статье отражены общеметодологические принципы, факторы и критерии системы профессиональной успешности программистов в ОВД, представленные в виде структурно-функциональной модели, позволяющей проводить комплексное исследование феномена профессиональной успешности.

Ключевые слова: профессиональная успешность, модель, программист, структурно-функциональная модель.

Summary. The article reflects the general methodological principles, factors and criteria of professional success programmers bodies of internal affairs, presented in the form of structural and functional model to conduct a comprehensive study of the phenomenon of professional success.

Keywords: professional success, model, programmer, structural-functional model.

Література:

1. Анцыферова Л.И. Психология формирования и развития личности / Л.И. Анцыферова // Человек в системе наук. – М. : Педагогика, 1989. – С.426-433
2. Аргайл М. Психология счастья / М. Аргайл. – М. : Прогресс, 1990. – 336с.
3. Бабаева Ю. Д. Одаренный ребенок за компьютером / Ю. Д. Бабаева, А. Е. Войскунский // Who are you, mr. programmer? Интеллектуальные особенности программистов. – М. : Сканрус, 2003. – С. 217-247.
4. Бельшшин А. В. Особенности субъективных представлений о работе с компьютером у разных категорий пользователей : [Электронный ресурс] / А. В. Бельшшин. – 2008. – Режим доступа: http://www.usetics.ru/lib/user_categories_subjective/index.shtml
5. Бодров В. А. Современные исследования фундаментальных и прикладных проблем психологии профессиональной деятельности / В. А. Бодров // Проблемы фундаментальной и прикладной психологии

- профессиональной деятельности/ Под ред. В. А. Бодрова и А. Л. Журавлева. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2008. – С.13 – 48.
6. Борисова С. Е. Профессиональная деформация сотрудников милиции и ее личностные детерминанты: дис...канд. психол. наук: спец. 19.00.06 / С. Е. Борисова – М. , 1998. – 207 с.
 7. Брукс Ф. Мифический человеко-месяц, или как создаются программные системы : [The mythical Man-Month : Essays on Software Engineering] / Фредерик Брукс. – М. : Символ-Плюс, 2010. – 304 с.
 8. Долныкова А. А. Психологические особенности суперпрограммистов / А. А. Долныкова, А. Н. Чудова // Психол. журн. – 1997. – Т. 18. – №1. – С.113 – 121.
 9. Жмыриков А. Н. Диагностика социально-психологической адаптированности личности в новых условиях деятельности и общения: дис... канд.психол.наук: 19.00.05 / А. Н. Жмыриков. – М. : АОН, 1989. – 249 с.
 10. Карачарова Ю. А. Психологические факторы профессиональной успешности участкового врача-терапевта : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.03 / Ю. А. Карачарова. – Тверь, 2010. – 203 с.
 11. Климов Е. А. Введение в психологию труда / Е. А. Климов. – М. : Культура и спорт, ЮНИТИ, 1998. – 350 с.
 12. Конопкин О. А. Психологические механизмы регуляции деятельности : [монография] / О. А. Конопкин. – издание 2-е, исправленное и дополненное. – М. : Ленанд, 2011. – 320 с.
 13. Коуберн А. Парное программирование: преимущества и недостатки [Электронный ресурс] / Алистер Коуберн, Лори Вильямс; [пер. с англ.]. – Salt Lake City, Humans and Technology, 2009. – 354p. – Режим доступа: http://www.maxkir.com/sd/paiprog_RUS.html.
 14. Литвинчук И. Н. Психология деятельности и учебный менеджмент / И. Н. Литвинчук. – Симферополь.: Атлас-Компакт, 2005. – 238 с.
 15. Ломов Б. Ф. Методические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 226 с.
 16. Ломов Б. Ф. О системном подходе в психологии / Б. Ф. Ломов // Вопросы психологии. – 1975. – №2. – С.31 – 45.
 17. Максименко С. Д. Експериментальна психологія (дидактичний тезаурус): [Навч. посіб.] / С. Д. Максименко, Є. Л. Носенко – К. : МАУП, 2002. – 128 с.
 18. Петровский В. А. Психология надситуативной активности / В. А. Петровский. – М. : ТОО «Горбунок», 1992. – 224 с.
 19. Толочек В. А. Современная психология труда : [учебное пособие] / В. А. Толочек. – СПб. : Питер, 2006. – 479 с.
 20. Dollery B. Understanding the Psychology of Programming: [Электронный ресурс] / B. Dollery. – 2008. – Режим доступа: <http://www.devx.com/DevX/Article/11659>

© 2014

І. А. Лівандовська (м. Умань)

ФЕНОМЕН ДЕПРИВАЦІЇ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА

Постановка проблеми. Сучасне соціокультурне середовище нашого суспільства багатогранне, мінливе, динамічне і потребує активного вивчення задля успішного вирішення суспільних завдань, зокрема, ефективної соціалізації дітей, залишених без опіки батьків, які перебувають у дитячих спеціальних закладах. Деривація є основним чинником формування соціального сирітства. Феномен депривації активно досліджується науковцями не лише в Україні, а й за її межами, оскільки проблема є достатньо глобальною для всього людства.

Виклад основного матеріалу. Поняття депривації на сьогоднішній день широко використовується у багатьох галузях сучасної науки, маючи найбільшу уживаність в біології, педагогіці, медицині, соціології, дефектології та інших сферах пізнання «людинознавчого» циклу, є одним з найцікавіших феноменів психологічної теорії та практики. Психічна депривація (від лат. Deprivatio – позбавлення) – психічний стан людини, що виникає в результаті тривалого обмеження його можливостей у задоволенні основних